

Michael Kidron

Två insikter utgör inte en teori

maj 1977

Först publicerad i *International Socialism* (1:a serien), nr 100, juli 1977.

Det är trettio år sedan Cliff lade fram sin analys av statskapitalismen, som har varit den viktigaste teoretiska näringskällan för *International Socialism*, dess föregångare och efterföljare. Under dessa trettio år har kapitalismen omformats så radikalt att endast den friaste och mest djärva fantasi kunde ana vad som skulle komma.

Statskapitalism och privatkapitalism

Det finns inga imperier kvar. Det finns bara oberoende stater, mer eller mindre mäktiga militärt och ekonomiskt, med mer eller mindre integrerade och säkra härskande klasser. Även om alla i större eller mindre utsträckning är begränsade i sin handlingsfrihet av de andras handlingar och av sina egna arbetares handlingar, lyckas de mäktigaste av dem vanligtvis genomföra en politik som gör dem ännu mäktigare.

Denna politik är av två slag: inrikes arbetspolitik som syftar till att utvinna så mycket som möjligt från arbetarna till så låg kostnad som möjligt, och utrikes- och internationell handelspolitik som syftar till att skaffa sig en andel av andra arbetskrafters obetalda produktion från utlandet eller förhindra att inhemsk obetald produktion går förlorad utomlands. Genom att föra båda dessa politiska linjer kan de som styr staten anses genomföra av de traditionella kapitalistiska funktionerna att utvinna och centralisera mervärdet. Men i båda avseendena finns det en viktig ny faktor som kapitalisten i det privatkapitalistiska systemet sällan behövde ta hänsyn till.

I privatkapitalismen var arbetskraftspolitiken enkel: som kapitalist betalade man så lite som möjligt och fick ut så mycket som möjligt från så många arbetare som man hade råd att anställa utifrån storleken på det totala kapitalet och dess fördelning mellan löner och andra kostnader. Kapitalisten hade inget ytterligare ansvar. Om arbetslösheten var hög och lönerna kunde pressas under existensminimum var det ingen fara – den privata kapitalisten behövde inte oroa sig för att den aktuella arbetskraftsreserven inte skulle förnyas fullt ut från dag till dag eller reproduceras fullt ut från generation till generation. Det fanns alltid mer att hitta, för i den privata kapitalismen kunde arbetskraften lätt flyttas in och ut som en del av utbytet mellan systemet – den vinstdrivande marknadsekonomin – och den stora omvärlden – den ofullständigt monetariserade, halvt självförsörjande landsbygdsekonomin med direkt konsumtion av jordbruksprodukter, i vilken marknadsekonomin utvecklades. Och det kunde göras till en mycket låg kostnad för kapitalet.

Det finns inte längre någon stor omvärld. Även om ett eller annat statskapital kan ta in och avskeda arbetskraft billigt när det behövs, så bärs kostnaden för att producera och reproducera denna arbetskraft någonstans inom systemet. Även relativt svaga länder använder nu en rad verktyg som är utformade för att upprätthålla eller öka den befintliga arbetskraftsreserven – lagstiftning om minimilöner, arbetslöshetsförsäkring, utbildning, hälso- och sjukvård, bostäder och familjeförmåner. Ett enskilt kapital kan undvika att betala fullt ut för dessa, men bara genom att överföra kostnaderna på andra kapital – det finns inget icke-kapitalistiskt samhälle att plundra på mänskliga resurser.

Även i sin utrikespolitik måste ett statskapital ta på sig ett bredare spektrum av funktioner än vad något annat privat kapital, utom i de mest exceptionella fall, har gjort i det förflutna. Då som nu försökte kapitalen överträffa varandra i att skaffa sig lagliga eller faktiska monopol: de använde våld och bedrägeri, gick samman mot varandra och bröt högtidliga avtal. Men det var endast i sällsynta fall som ett kapital i privatkapitalismens era ensidigt kunde ändra villkoren för kampen med andra kapital genom att till sin fördel utnyttja de rättsliga, monetära eller militära arrangemang som styrde marknaden. Normalt måste man ta för givet att det skulle verka under samma allmänna begränsningar som sina konkurrenter och begränsa sig till att konkurrera om pris och tillgänglighet.

Ett statligt kapital verkar under helt andra förhållanden. Det finns inget systemomfattande rättssystem som reglerar relationerna mellan sådana kapital utöver det som de själva har kommit överens om. Det finns ingen gemensam valuta som alltid är acceptabel för alla. Och det finns ingen makt på jorden som skulle kunna tvinga dem att följa sådana överenskommelser, även om de fanns. Tvärtom kontrollerar ett statskapital många av de verktyg genom vilka dess relationer med andra kapital förmedlas. Paradoxalt nog står det därför inför en mycket mer osäker värld än sin privatkapitalistiska föregångare.

Dessa skillnader i både kapitalens interna och externa politik understöds av de olika roller som staten spelar i de två systemen. I privatkapitalismen styrde staten nästan alltid över ett antal kapitalas öden: den övervakade samhället i deras *allmänna* intresse, undertryckte arbetare, förtryckte bönder; den försvarade dem mot yttre angrepp eller främjade deras intressen genom sådana angrepp, i princip, och ofta nog i praktiken, bekräftade den också kapitalens *allmänna* intresse inom dess jurisdiktion mot de enskilda intressena genom att fastställa normer för uppförande och döma mellan dem i konflikter. I den privata kapitalismen hade idén om en neutral stat en viss förankring i verkligheten: för att kunna fullgöra alla de funktioner som tilldelats den behövde den åtnjuta ett visst oberoende från enskilda kapital.

Ett sådant oberoende finns inte i statskapitalismen. Staten styr över ett *enda* nationellt kapitalas öde. Även om många av dess tidigare funktioner kvarstår – staten förtrycker fortfarande arbetarna och, i länder där de finns, bönderna – och även om den har fått många nya funktioner, särskilt inom området direkt inblandning i produktiv verksamhet, inklusive förnyelse av arbetskraften, företräder den inte kapitalets allmänna intressen i förhållande till ett enskilt kapital, utan det enskilda kapitalets intressen i förhållande till alla andra kapital och klasser. Att många av dess åtgärder främjar det allmänna kapitalistiska intresset är självklart, men den antar dem endast för att främja sitt eget intresse. Staten i statskapitalismen kan inte vara en auktoritet över kapitalen. Den kan inte döma mellan dem eller företräda kapitalismens intressen som helhet. Staten som vi förstod den i den privata kapitalismen har fragmenterats och fragmenten absorberats av enskilda kapital.

Arbetsmarknaden under statskapitalismen

Statskapitalismen ligger närmare den rena kapitalismmodellen mer än privatkapitalismen någonsin kunde eller gjorde: inom den är kapitalet kung eftersom kapitalen är kungar och det inte finns några andra. Kapitalen har inga begränsningar i sitt beteende och sina beslut utöver de som de själva ålägger sig som ett resultat av sina möten med varandra och med andra klasser. Det finns fortfarande många icke-kapitalistiska eller ofullständigt kapitalistiska samhällsformationer inom de territorier som ockuperas av de svaga statskapitalen, men det finns inget icke-kapitalistiskt utrymme mellan dem.

En tydlig konsekvens är att det oljeberoende statskapitalistiska systemet är helt beroende av sina interna resurser, av storleken på den produktiva arbetarklassen och av graden av överskottsutvinning från denna. Medan enskilda kapital kan växa genom att införliva andra kapital, kan systemet som helhet inte göra det – det finns ingen plats i det för den primitiva

eller ursprungliga ackumulation som drev på privatkapitalismens tillväxt. Det finns inget icke-kapitalistiskt samhälle att plundra.

Det finns inte heller någon extern marknad som inte är någon kapitalists inhemska marknad; ingen bondesektor utanför kapitalismen som med våld väntar på att integreras i den kapitalistiska marknadsekonomin; inga ”tredje personer”. I den privata kapitalismen skapade enskilda kapitaler en enorm marknad för sig själva ur ruinerna av icke-kapitalistiska produktionssätt. Oftast gjorde de detta under ett system av kolonial kontroll eller något motsvarande system av monopol och utestängning. Idag sker ruinerandet av icke-kapitalistiska samhällen i relativt mindre skala i de skyddade bakgårdarna till enskilda statskapital – i Brasilien, Indien eller Kina.

Resultatet är att expansionen av ett kapitals försäljning på de inhemska marknader som utgör världsmarknaden måste förhandlas mellan stater. Mycket ofta handlar de överenskommelser som sluts inte om varornas inträde som sådana, utan om villkoren för att bedriva produktion på varandras territorium, genom de missvisande benämnda multinationella företagen.

Även världsmarknaden är mer verklig än någonsin tidigare. Under större delen av den privata kapitalistiska perioden var den uppdelad i skyddade sfärer, där en grupp storstadskapitalister monopoliserade det påtvingade, ojämlika utbytet av funktionellt olika produkter mellan sig själva och sina länders kolonier. Världsmarknaden var då mer ett begrepp eller en strävan än en verklighet. Nu verkar det visserligen finnas mycket mer reglering och hämningar av handeln, men avsaknaden av en icke-kapitalistisk sfär garanterar att det finns en verklig världsmarknad, även om den ännu inte är fullt utvecklad.

Den enda marknad där detta inte gäller, och som tvärtom tenderar att försvinna ju närmare verkligheten kommer modellen med statskapitalism, är arbetsmarknaden. I den privata kapitalismen var arbetarnas frihet att sälja sin arbetskraft ofta begränsad av inflödes- och migrationskontroller, av juridiska bindningar till jobb, bostäder och fordringsägare, men de var i princip fria och ofta tillräckligt fria i praktiken för att principen skulle ha någon betydelse, för att kunna flytta mellan olika kapital i jakt på en köpare eller ett högre bud på sin arbetskraft. I den privata kapitalismen köpte och utnyttjade kapitalet arbetskraftens förmåga; det producerade den inte och investerade inte i dess produktion. Det var den enskilde arbetaren eller arbetarnas familj inom systemet, eller bondesamhället utanför, som hade ansvaret för detta. Hur begränsad deras frihet än var, var arbetarna i den privata kapitalismen fria utanför arbetsplatsen.

I statskapitalismen kan arbetarna inte längre sälja sin arbetsförmåga mellan konkurrerande kapital; ur deras synvinkel arbetar alla arbetsgivare i ett land, vare sig det är Storbritannien, USA eller Ryssland, efter gemensamma riktlinjer för löner och arbetsvillkor. De är helt enkelt ombud för ett enda kapital. Att byta från en till en annan kan förbättra ens situation – även inom en och samma fabrik eller ett och samma kontor finns det bättre jobb än andra – men det kan inte ändra villkoren för avtalet. Inte ens internationell migration i jakt på jobb är det utbyte mellan kapital och arbetare som det verkar vara: de mellanstatliga avtal som reglerar sådan trafik förankrar den fast i det större mönstret av kommersiella förhandlingar mellan statskapital. Det som är kvar av detta utbyte är mellan den moderna och bondebaserade sektorn inom de svaga, ofullständigt utvecklade, perifera statskapitalen och på den svarta arbetsmarknaden som upprätthålls av illegal migration från dessa till de centrala statskapitalen.

Om arbetskraften ska fortsätta att finnas tillgänglig i statskapitalismen måste kapitalet ta ansvar för dess produktion och underhåll. Hur motvilligt eller otillräckligt det än må vara måste varje kapital investera i en arbetskraftsreserv som det sedan utnyttjar, i stället för att köpa en tjänst från en fri reserv, som var fallet i den privata kapitalismen. Det är för att bevara

denna arbetskraftsreserv som statskapitalen måste upprätthålla sitt utbud av välfärdstjänster: av samma skäl måste de betala de arbetslösa. Och eftersom de inte längre kan avskeda sina arbetare måste de använda andra medel för att tämja dem – kontroll över deras fritid och aktiviteter, positiv strukturering av deras attityder. I statskapitalismen är arbetarna i princip inte längre fria, inte ens i den förvrängda mening som frihet uppfattades i privatkapitalismen.

Naturligtvis kan många av de begrepp som hör samman med förekomsten av en arbetsmarknad i den privata kapitalismen inte överleva dess förfall. Ett av dem är reservarmén av arbetskraft, som ses som en brokig skara av potentiella arbetare som endast får betalt när de anställs, och som krymper och växer i takt med ackumulationstakten inom systemet. I statskapitalismen finns det i princip ingen reservarmé av arbetskraft, inte ens i praktiken. I det ofullständigt utvecklade statskapitalistiska system vi lever i, där arbetare får mer eller mindre betalt beroende på om de är anställda eller arbetslösa, beroende på om de är män eller kvinnor, arbetar under direkt övervakning eller hemma, får de nästan alltid betalt.

Ett annat begrepp som inte kan överleva arbetsmarknadens försvagning oförändrat är arbetarklassen. I den privata kapitalismen definierade arbetarklassen sig främst genom att vara sysselsatt i de verksamheter som utgjorde en ackumuleringsfär för kapitalet. Det fanns viktiga verksamheter som kapitalet inte ägnade sig åt, framför allt produktionen av många livsmedel och råvaror och, viktigast av allt, produktion av arbetsförmåga. I statskapitalismen finns det per definition en perfekt överensstämmelse mellan kapitalets verksamhetsområde och den sociala verksamheten. All produktion, inklusive av arbetsförmåga, är produktion av kapital, och alla som är sysselsatta i denna produktion är medlemmar av arbetarklassen. De kan vara produktiva i den meningen att det de gör är nödvändigt för vidare produktion, eller de kan vara improduktiva, men de har alla en relation till kapitalet, oavsett om de arbetar i en fabrik, i en myndighet, i en skola eller i hemmet. Arbetarklassen kan inte bara förväntas vara större i statskapitalismen, även i en ofullständigt utvecklad statskapitalism, utan den kan också förväntas utgöra en betydligt större andel av den totala befolkningen och vara mycket mer diversifierad.

Förändringen i arbetarklassens sammansättning och i dess relation till kapitalet måste ha djupgående effekter på alla aspekter av arbetarklassens liv. Fackföreningsrörelsen, den politiska verksamheten och organiseringen, revolutionen själv är olika i kapitalismens två faser. Om arbetarna i det privata kapitalistiska systemet kunde säkra sig ett minimum av oberoende och styrka i sina relationer med varje enskilt kapital genom att bilda fackföreningar som spände över flera kapital, är uppgiften mycket svårare i statskapitalismen, eftersom de enda motsvarigheterna är internationella organisationer som oundvikligen måste vara politiska. Inom varje statskapital ansluter sig arbetare som nyanställs i stora arbetsenheter till fackföreningsliknande organisationer, bara för att upptäcka att organisationerna företräder kapitalet snarare än sina medlemmar och förnekar den motståndarroll de spelade i den privata kapitalismen. Även den snabbt växande fackföreningsrörelsen för tjänstemän är fackföreningar som vi känner dem, och speglar i allt högre grad intressena hos en privilegierad del av arbetarklassen – de infödda, mansdominerade, kvalificerade, vita, manuella arbetarna som utgjorde kärnan i arbetarklassen i den privata kapitalismen, som skapade de oberoende fackföreningarna då och som nu använder dem, i stort sett oförändrade, för att stärka sin egen relativa position inom den större, mer diversifierade arbetarklassen under statskapitalismen. Även den snabbt växande fackföreningsrörelsen för tjänstemän växer inom de beteendemönster och attityder som fastställts av den traditionella rörelsen.

Om fackföreningarna varken speglar arbetarklassens omfattning och sammansättning eller fullgör sin tidigare roll som oberoende företrädare för arbetarklassens intressen, är en politisk strategi som bygger på dem dömd att misslyckas. Ändå är det just det som så mycket av vår praktik gör: de frågor vi betonar i vår propaganda och agitation är de snäva defensiva frågor

som valts ut av fackföreningseliten, till vilka vi lägger en revolutionär tolkning, inte de problem som skapas för hela arbetarklassen genom dess självmordsbenägna bundenhet till statskapitalismen. De attityder vi främjar, av principiell opposition mot arbetets mål och objekt, är meningsfulla i ett samhälle där arbetarna, hur eländigt det än är, åtnjuter en tillvaro, hur tillfällig och avbruten den än är, skild från kapitalet. De är inte lika meningsfulla i statskapitalismen, från vilken arbetarna inte kan fly. På många områden, och inte bara inom det stora antalet tjänsteyrken som har att göra med produktion och underhåll av arbetskraften – aggressiv alienation – kan en principfast ansvarslöshet gentemot målen och medlen för det arbete vi tilldelas inte längre fungera som ett psykologiskt försvar och därmed inte heller som fackföreningsverksamhet.

Statskapitalism

Jag har presenterat det statskapitalistiska världssystemet som om det vore ett färdigt, fungerande, rent system och har undvikit alla uppenbara problem med övergången från privat kapitalism, liksom alla komplexiteter i dess dagliga funktion. Jag har inte nämnt relationerna mellan den privata och offentliga sektorn inom de västerländska statskapitalen eller mellan multinationella företag och statskapital. Jag har inte berört utsikterna för en fullständigare integration av östblocket i världsmarknaden eller ödet för de svaga, efterblivna statskapitalen i världssystemets periferi. Är statskapitalen oupplösligt knutna till de nationella gränser som ärvt från privatkapitalismen, eller kan de gå samman, gå i konkurs och bete sig som de mindre kapitalen i den epoken? Jag har inte ställt denna eller någon av de många relaterade frågorna. Och viktigast av allt så har jag inte berört de former av politisk handling och organisation som är lämpliga för revolutionära socialister i statskapitalismen. Det finns mycket som saknas även i den abstrakta modell jag har skissat. Men det finns tillräckligt i den för att antyda att analysen av den moderna kapitalismen som ett statskapitalistiskt system kan vara en kraftfull vägledning för politisk verksamhet. Mycket få läsare av denna tidskrift är bekanta med analysen. Även om International Socialists och deras föregångare i *Socialist Review*-gruppen var kända under många år som ”statskapitalister” och presenterade en ”statskapitalistisk” analys som sin centrala, utmärkande princip, har vår kollektiva åsikt inte hållit jämna steg med statskapitalismens framväxt och konsolidering som världssystem; och den analytiska variant av ”statskapitalism” som är aktuell inom organisationen förblir fast i den begränsade, partiella insikt som präglade den ursprungliga formuleringen.

Argumentet var och förblir enkelt. Om det kunde visas att de politiska, sociala och ekonomiska arrangemangen i östblocket var lättförståeliga i de termer som marxister använder för kapitalismen i allmänhet, och omvänt, om det kunde visas att deras interna regimer inte, med någon som helst fantasi, kunde betraktas i de helt andra termer som vi använder för att föreställa oss ett socialistiskt samhälle eller ens ett samhälle i övergång till socialism, kunde dessa länder med rätta kallas statskapitalistiska. Cliff, huvudförfattaren till analysen¹, var jordnära i sin metod. Han tog fram en mängd fakta. Han beskrev i minsta detalj arbetarnas bristande kontroll över sina liv, både i produktionen och utanför, i de ”statskapitalistiska” länderna. Han sammanfattade noggrant Marx’ och Engels’ syn på socialismen och arbetarstatens ekonomi. Han analyserade den marxistiska värdelagen och dess tillämpning på östblocket. Han kritiserade Trotskijs förvrängda syn på Ryssland som en ”degenererad arbetarstat” och visade hur heterodox den var ur marxistisk synvinkel. Cliff gjorde mer än att förklara: han bekräftade med kraft den socialistiska rörelsens främsta

¹ Särskilt i *The Nature of Stalinist Russia*, publicerad i duplicerad form som ett internt dokument av Revolutionary Communist Party i juni 1948, och senare publicerad som *Stalinist Russia, a marxist analysis*, London: Michael Kidron 1955, [Russia, a marxist analysis](#), London: International Socialism. n.d. (1964) och [State Capitalism in Russia](#), London, Pluto Press 1974.

inspirationskälla – att det inte kan finnas någon civiliserad framtid om inte arbetarna kämpar för att bli historiens subjekt.

Cliffs variant av statskapitalism var på sin tid ett politiskt kraftprov [*tour de force*]. Om den idag är mindre häpnadsväckande beror det på att dess avslöjanden och tillvägagångssätt har upptagits i den revolutionära vänsterns gemensamma kultur. Delvis beror det också på att analysen utelämnade mycket av det som sedan har blivit nödvändigt för en realistisk syn på den sociala världen. Framför allt ignorerade den det ömsesidiga beroendet mellan vad vi då kallade ”statskapitalistiska” och ”ortodoxa kapitalistiska” länder som delar av ett enda pågående system.

Kärnan i Cliffs argument var att visa att Ryssland inte var en anomali i en kapitalistisk värld, men han försökte inte förklara den världen. Det kunde han inte heller, eftersom den syllogism som låg till grund för hans metod – sådant och sådant inträffar i östblocket; samma sådant och sådant inträffar i väst; väst är kapitalistiskt; därför är öst kapitalistiskt – inte tillåter det. Den kan jämföra en del av en helhet med en annan, men den kan inte analysera helheten och inte heller fylla de formella definitioner som den vilar på med en känsla för historia och förändring.

Cliffs ursprungliga analys utvecklades mycket lite. Han själv utvidgade dess räckvidd till Östeuropa² och senare till Kina³, där han använde samma metod för samma syfte, men med mindre bländande resultat eftersom de viktigaste slutsatserna redan hade dragits. Utöver dessa fanns endast en annan publikation av betydelse. Chris Harmans *Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe*⁴, vars detaljerade redogörelse för den ungerska revolutionen 1956 tål att jämföras med det bästa inom historieskrivningen, men som i teorin innebär ett steg tillbaka, eftersom Harman, ännu mer än Cliff, behandlar de ”statskapitalistiska” länderna som unika och analytiskt isolerade.

På sin tid var det en djup insikt att beskriva Ryssland och östblocket som statskapitalistiska, vilket var av avgörande betydelse för IS och den revolutionära vänstern i stort. Men analysen var aldrig en allmän teori. Den var oförmögen att integrera ”statskapitalismen” i en bredare bild av kapitalismen som den utvecklades, och oförmögen att själv utvecklas för att ta hänsyn till kapitalismens föränderliga struktur.

Den andra strängen

Något mycket liknande kan sägas om IS andra stora grundsats, för vilken jag bär lika stort ansvar som någon annan. För att överleva den stora högkonjunkturen på 1950- och 1960-talet, även som en liten revolutionär grupp med blygsamma mål och få anspråk, behövde vi förklara högkonjunkturen, veta om den någonsin skulle tappa fart. Förklaringen presenterades som teorin om den permanenta rustningsekonomin.

Teorin var inte fullt utvecklad när den presenterades. Den hade sitt ursprung i en starkt keynesiansk syn på den ekonomiska ordningen efter andra världskriget, som 1944 formulerades av ”Walter J. Oakes” i den amerikanska socialistiska tidskriften *The New Internationalist*⁵ och senare utvecklades av ”T.N. Vance” i samma tidskrift 1950–51.⁶ Den togs över med sin keynesianism mer eller mindre intakt i en artikel av Cliff i *Socialist Review*, maj

² Framför allt i [On the Class Nature of the "People's Democracies"](#), London 1951 (duplicerat) omtryckt i *The Origins of the International Socialists*, London: Pluto Press 1971; och Ygael Gluckstein, [Stalin's Satellites In Europe](#), London: George Alien & Unwin 1952.

³ Ygael Gluckstein, *Mao's China*, London: George Allen & Unwin 1957.

⁴ London: Pluto Press 1974.

⁵ [Toward a Permanent War Economy?](#), *The New Internationalist*, februari 1944.

⁶ [After Korea-What?](#), *The New Internationalist*, november–december 1950; och [The Permanent War Economy](#), en sexdelad serie i *NI*, januari–februari till november–december 1951.

1957,⁷ och genomgick först senare en marxistisk omvandling. Även då utarbetades den aldrig i detalj: ett par artiklar i *IS*⁸, varav en återges som ett kapitel i en bok⁹, några ytterligare flyktiga iakttagelser i andra artiklar, varav några samlades i en annan bok¹⁰, och det är allt. Inte mycket för en analys som var tänkt att omfatta världsordningen och förklara dess innersta drivkrafter.

Den permanenta rustningsekonomin

Som ett första försök var analysen inte dålig. Den bygger på kapitalets mest grundläggande egenskaper: dess strävan efter tillväxt, hur dess struktur förändras till följd av tillväxten, hur denna förändrade struktur skapar begränsningar för ytterligare tillväxt, vilket i avsaknad av motverkande mekanismer visar sig genom en nedgång i den allmänna vinstnivån. Slutsatsen är att den mest effektiva motverkande mekanismen är det slöseri som militärutgifterna medför, dels därför att andelen icke-arbetsresurser som absorberas av sådana utgifter är högre än i de flesta andra former av slöseri och högre än i ekonomin som helhet, dels därför att militärutgifterna är nödvändiga – de måste spridas över hela systemet.

Analysen ifrågasattes i flera avseenden både i och utanför *IS*. Det förekom en förvirrad debatt i *IS Bulletin* under våren och sommaren 1972, med en rad häftiga angrepp från några av de ledande debattörerna när de hade bildat en oberoende politisk gruppering, samt några fördömande kritiska anteckningar på svarta tavlor från nykomlingar i akademien via kommunistpartiet. Tesen om den permanenta vapenekonomin anklagades för att vara empiriskt felaktig, teoretiskt heterodox och logiskt sladdrig.

Detta är inte rätt plats att gå in på kritiken punkt för punkt eller att plocka ut det som var vettigt ur sammanhanget. Som jag förstår det är den centrala frågan om det är legitimt eller inte att skilja en avfallssektor från en produktiv sektor och att tillskriva den senare, och endast den, det kapitalistiska systemets dynamik. Om det är legitimt skulle en förflyttning av resurser av en viss sammansättning från den produktiva sektorn till avfallssektorn i princip kunna förhindra att kapitalets värdestruktur i den produktiva sektorn förändras, eller förändra den i en gynnsam riktning och därmed upprätthålla eller till och med öka vinstnivån.

Vi menade att det var en legitim uppdelning. Vi tolkade Marx' *Kapitalet*, som vi tog som utgångspunkt, som en modell för ett rent produktivt system. Dessutom verkade vår användning spegla i teorin vad som faktiskt hade hänt sedan andra världskriget. Våra kritiker antydde att det inte var legitimt, att Marx' modell innefattade avfall som ett väsentligt element och att alla förklaringar som byggde på en sådan användning var ogiltiga. Karaktäristiskt nog kastade vi oss inte in i långa tolkningar av de heliga texterna; lika karaktäristiskt nog kom de inte, och kommer fortfarande inte, med någon bättre förklaring till den långa högkonjunkturen.

Jag anser fortfarande att vi hade rätt i den allmänna inriktningen i Marx' argumentation. Men jag anser också att den kapitalismmodell vi använde var felaktig – vi arbetade med en modell av privat kapitalism i en period av konsolidering av statskapitalismen. Vad vi behövde var en modell av statskapitalism i den mening som föreslagits ovan. Ett privatkapitalistiskt system förutsätter, låt mig upprepa, att icke-kapitalistiska produktionssätt fortsätter att existera, om än i minskande omfattning. I ett sådant system tenderar produktiva utgifter eller ackumulation att skötas av kapitalet, medan slöseri, även om det är nödvändigt, sköts av det icke-kapitalistiska samhället, antingen direkt eller genom staten. Medan 1800-talets fabriksägare i Lancashire

⁷ [Perspectives of the Permanent War Economy](#), *Socialist Review*, maj 1957.

⁸ Michael Kidron, [Reform and Revolution](#), *IS* 7, vinter 1961; och [A Permanent Arms Economy](#), *IS* 28, våren 1967.

⁹ Michael Kidron, *Västkapitalismen efter kriget*, 1:a eng. upplagan 1968, 2:a 1970. Svenska upplagan 1970.

¹⁰ Michael Kidron, *Capitalism and Theory*, London, Pluto Press 1974.

investerade allt de hade och inte betalade några skatter, betalade de indiska bönder som de ruinerade tribut som inte bara upprätthöll den brittiska kolonialadministrationen i större delen av Sydasiens och de militära operationer som avgränsade imperiets gränser i Asien, utan också en betydande del av Whitehall.

När man betraktar ett sådant system är det meningsfullt att skilja mellan två sektorer, en produktiv kapitalistisk sektor och en icke-produktiv (ur kapitalets synvinkel) icke-kapitalistisk sektor. Likaså är det analytiskt meningsfullt att behandla en överföring av resurser från den ena till den andra som en minskning av mervärdet, vilket, om den materiella sammansättningen av överföringen är rätt, kan minska kapitalets organiska sammansättning *i den enda sektor där kapital existerar, den produktiva sektorn*, och därmed upprätthålla profitavkastningen.

Men uppdelning är meningslös i statskapitalismen. I den rena formen av statskapitalism finns inga icke-kapitalistiska produktionsätt; där måste icke-produktiva utgifter som är nödvändiga för systemet bäras direkt av kapitalet. Även om skillnaden mellan produktiv och icke-produktiv verksamhet kvarstår och blir allt tydligare i takt med att kapitalet självt kämpar med fördelningen av resurser mellan dem, finns det inget sätt att isolera tillväxten i den produktiva sektorn – en tillväxt som i den privata kapitalismen styrs av vinstkvoten – från de icke-produktiva utgifter som systemet har. Det är inte längre rimligt att behandla en överföring av resurser från det ena till det andra som en minskning av överskottet; en sådan överföring måste behandlas som en ökning av det konstanta kapitalet, vilket innebär att kapitalets värdestruktur (kapitalets organiska sammansättning i den privata kapitalismens era) blir tyngre (stiger) och systemets tillväxttakt (vinstkvoten) sjunker.

Utifrån denna tolkning av de ekonomiska effekterna av försvarsutgifterna, och förutsatt att grunderna för det statskapitalistiska systemet effektivt lades under andra världskriget, är det svårt att hävda att det var den permanenta rustningsekonomin som drev den långa högkonjunkturen. Tvärtom måste sådana utgifter ha bidragit till stagnation. Och om de stora vapenutgifterna i verkligheten sammanföll med en aldrig tidigare skådad kapitalökning, kan det bara bero på att effekterna av vapenförsäljningen överskuggades av effekterna av något mycket mer grundläggande – de förändringar som följde på konsolideringen av det statskapitalistiska systemet; förändringar som omdirigerade stora delar av arbetskraften från knappt produktivt arbete inom jordbruket till högproduktiva yrken inom industrin; förändringar som minskade det sociala kapital som krävdes för de nya arbetarna och därmed kraftigt lättade kapitalstrukturen över hela världen; förändringar som kraftigt ökade den tekniska arbetsdelningen och minskade dubbelarbetet i takt med att kapitalet växte till nationella proportioner. Enligt denna tolkning var det trots vapenexporten, inte tack vare den, som de första åren av statskapitalismen var år av frigörelse av produktivkrafterna och expansion.

Statskapitalismen som system är inskriven i de allra första proto-kapitalisternas horoskop. Den är resultatet av *parasitisk* tillväxt, tillväxten av vissa kapital på bekostnad av andra (kapitalets centralisering). Den innebär att varje kapital rustas, att makten sprids över hela systemet, en permanent rustningsekonomi som i slutändan undergräver källorna till *progressiv* tillväxt (genom ackumulation), samtidigt som den gör den parasitiska tillväxten farligare. Statskapitalismen är en permanent rustningsekonomi; en kapitalistisk rustningsekonomi kan bara vara statskapitalistisk.

I efterhand finns det ett oroande antal lösa trådar kvar efter IS:s ursprungligen upplysande men osammanhängande insikter om den samtida kapitalismen. De behöver inte förbli lösa trådar. De kan vävas in i en allmän teori, och det måste de. För utan teori kan ingen

organisation göra mer än att rida på vågorna av arbetarklassens medvetande, vilket kan vara spännande som sport men är irrelevant som revolutionär politik.

London, maj 1977

Översättning: M Fahlgren och G Källqvist

Lästips

Om den permanenta rustningsekonomin:

[Västkapitalismen efter kriget](#) av Michael Kidron (kapitlet ” En rustningsekonomi”)

Ernest Mandel: [Senkapitalismen](#) (kapitel 9 handlar om den permanenta rustningsekonomin)

Statskapitalismen:

Ernest Mandel: ["Statskapitalismens" motsägelser](#) (1969) och [Statskapitalismens mystifieringar](#) (1970)

Se även:

[The monetary and the military: revisiting Kidron's permanent arms economy](#) (*International Socialism* 2021)